

Hvorledes staar det til med den danske Industris Statistik?*)

Af C. Nyrop.

Naar man ønsker at kjende et Lands industrielle Forhold, er Noget af det Første, man spørger om, hvor mange af dets Indbyggere der beskjæftige sig med eller leve af Industri, og for Danmarks Vedkommende kan dette let besvares, endog for en længere Aarrække.

1850	var det	204	Promille
1855	— —	211	—
1860	— —	216	—
1870	— —	209	—

Det ses heraf, at det omtrent er $\frac{1}{5}$ af Landets Befolkning, og naar man hører, at der kun er én talrigere, men rigtignok ogsaa meget talrigere Klasse, nemlig Agerdyrkernes, der i 1870 udgjorde 441 Promille, ser man, at de danske Industridrivende udgjøre en forholdsvis betydelig Del af Landets Befolkning. Efter de Industridrivende komme Daglejerne med 159 Promille og de, der leve af Handel, med 55 Promille.

Se vi nu nøjere paa Tallene, der fra 1850 til 1870 angive de Industridrivendes Promille-Forhold, ses det, at

*) Jfr. Artiklen: •Industristatistik• i Nationaløkonomisk Tidsskrift XVI, S. 341.

Hvorledes staar det til med den danske Industris Statistik?*)

Af C. Nyrop.

Naar man ønsker at kjende et Lands industrielle Forhold, er Noget af det Første, man spørger om, hvor mange af dets Indbyggere der beskjæftige sig med eller leve af Industri, og for Danmarks Vedkommende kan dette let besvares, endog for en længere Aarrække.

1850	var det	204	Promille
1855	— —	211	—
1860	— —	216	—
1870	— —	209	—

Det ses heraf, at det omtrent er $\frac{1}{5}$ af Landets Befolkning, og naar man hører, at der kun er én talrigere, men rigtignok ogsaa meget talrigere Klasse, nemlig Agerdyrkernes, der i 1870 udgjorde 441 Promille, ser man, at de danske Industridrivende udgjøre en forholdsvis betydelig Del af Landets Befolkning. Efter de Industridrivende komme Daglejerne med 159 Promille og de, der leve af Handel, med 55 Promille.

Se vi nu nøjere paa Tallene, der fra 1850 til 1870 angive de Industridrivendes Promille-Forhold, ses det, at

*) Jfr. Artiklen: •Industristatistik• i Nationaløkonomisk Tidsskrift XVI, S. 341.

der fra 1850 til 1860 er en Fremgang af ikke mindre end 12 Promille, men fra 1860 til 1870 en Tilbagegang af 7 Promille, Tallene vise det, men hvor rigtige disse end kunne være, kan denne forholdsvise Nedgang umuligt gjemme en absolut Nedgang i sig. Det nævnte Tiaar saa trods de indbrydende nationale Ulykker den industrielle Udvikling fortsat, som begyndte noget før 1840, og af særlig Betydning er det, at Næringsloven traadte i Kraft i dette Tidsrum. Loven af 29. December 1857 har virket fra 1. Januar 1862, og dens Ophævelse af de gamle Lavsforhold medførte, efter Kommunelege F. Ulrik (Arbejderforeninger til gjensidig Hjælp, 1867, S. 19), at henved $\frac{4}{5}$ af Medlemmerne i nogle af de tidligere tvungne Foreninger gik ud af dem. Ja de i Kjøbenhavn aflagte Svendepøver, sank, hvad vi nedenfor nærmere skulle komme til at omtale, efter i 1857 at have været 669, til i 1862 kun at være 263. Der indtræder med andre Ord en saadan Løshed i de industrielle Forhold, at det er naturligt, at mange af dem, som tidligere regnedes til de Industri-drivende, gik over i Daglejerklassen. Til den industri-drivende Klasse regnes i Statistisk Tabelværk industri-drivende Hovedpersoner (Principaler, Fabrikejere, Mestere), disses Medhjælpere og de, der forsørges af disse to Klas-ser, men til Medhjælpere regnes kun Kontorbetjente, Svende, Dreng og faste Folk. Mange, der tidligere vare faste, ere imidlertid efter 1862 ophørt at være dette; de »Industri-drivendes» Antal er altsaa forsaavidt aftaget, men samtidig maa Daglejernes Antal være steget, og det er det ogsaa.

1855	udgjorde	de	150	Promille
1860	—	-	151	—
1870	—	-	159	—

Under Henvisning hertil har det altsaa endnu mere at sige, naar det kan paavises, at den ovenfor viste forholdsvise Nedgang i de Industridrivendes Antal ikke er absolut, og dette kan ses af følgende Tal:

	Industridrivende	Hovedp.	Medhj.
1850 var der	287,631, hvoraf	70,022 og	34,888.
1855 — —	316,480, —	75,549 -	43,724.
1860 — —	346,446, —	85,352 -	42,727.
1870 — —	373,096, —	88,575 -	50,393.

Af disse Tal kan endelig ogsaa ses, at medens der i 1860 kun gik 51 (faste) Medhjælpere paa 100 Hovedpersoner, gik der i 1870 57, noget, der peger paa en Forøgelse af de enkelte Bedrifter, eller med andre Ord paa en fremadskridende Udvikling. Det er, hvorledes vi end se det, næppe muligt at komme til det Resultat, at Danmarks Industri skulde være gaaet tilbage i Tiden fra 1860 til 1870.

Hvorledes det nærmere forholder sig med den ovenfor nævnte forholdsvise Tilbagegang, hvor den var stærkest: i Kjøbenhavn, i Landets øvrige Kjøbstæder eller paa Landet, skulle vi ikke undersøge. Derimod er det af Interesse, naar Statistisk Tabelværk (3. R., XVIII, S. XXII) udtaler, at det i Kjøbenhavn «navnlig er Bogtrykkere, Bryggere, Brændevinsbrændere, Garvere og Felberedere, Jernstøbere, Mel- og Gryn-Møllere, Naalemagere, Rebslagere og Vævere, hvis Antal er formindsket, medens derimod Antallet af Maskinfabrikanter, Sadelmagere, Smede, Skibs- og Baadebyggere og Tobakspindere er tiltaget.» Herved komme vi ind paa Enkeltheder, af hvilke nogle muligvis kunne kontrolleres, og det maaske endda paa en saadan Maade, at der herved kan gives et Bidrag til Bedømmelsen af det Materiale, som danner Grundlaget

for alle de Tal og Beregninger, som ovenfor ere anførte. Først og fremmest frembyde Brændevinsbrænderne sig; om dem gives der jo saadanne statistiske Oplysninger, som om ingen andre Industridrivende her i Landet. Just derfor skulle vi imidlertid ikke benytte dem som Exempel, skjøndt det ser tilstrækkeligt indbydende ud, at der efter Resultatet af Folketællingen i 1870 kun var 205 Hovedpersoner af Brændevinsbrænder- og Destillator-Gruppen, medens det samtidig oplyses, at der i Finansaaret 18⁶⁹/70 var 327 Brænderier her i Landet. Oplysningerne om Brænderierne ere i Alles Hænder, dem skal jeg derfor ikke nærmere dvæle ved.

Af de andre særlig nævnte Industridrivende ere de vigtigste vistnok Bogtrykkerne og Jernstøberne; det er to Klasser Industridrivende, hvis talrige eller ikke-talrige Tilstedeværelse oplyser ikke alene Industriens Standpunkt i vedkommende Land men, jeg havde nær sagt, hele dets Kultur. Hvad nu Jernstøberne angaar da er der ikke faa Vanskeligheder ved at oplyse deres Forhold, de høre bl. A. sammen med og sondres dog fra Maskinfabrikanter; dem skulle vi derfor ikke beskæftige os med*), og tilbage staar da Bogtrykkerne. De ere, siger Statistisk Tabelværk, sunkne i Antal i Kjøbenhavn i Perioden fra 1860 til 1870, Tabelværket meddeler nemlig, at der af Bogtrykkere var her i Landet:

*) Med Hensyn til Jernstøbernes Talrighed i Tiden fra 1800 til 1848 kan det oplyses, at der af Jernstøberibevillinger (jfr. C. Nyrop: O. J. og P. J. Winstrup, 1880, S. 25) udstædtes:

	for Kbhvn.:	for det øvrige Land:	i Alt:
1800—1809:	•	•	•
1810—1819:	2	•	2
1820—1829:	6	1	7
1830—1839:	7	7	14
1840—1848:	13	70	83

	I Kjøbenhavn:		Udenf. Kbhvn.:		I Alt:	
	Hovedp.	Medhj.	Hovedp.	Medhj.	Hovedp.	Medhj.
1850:	28	305	31	98	59	403
1855:	35	364	46	134	81	498
1860:	52	339	67	185	119	524
1870:	48	264	101	331	149	595

og herefter er der en absolut Nedgang i Bogtrykkernes Antal i Aarene fra 1860 til 1870 i Kjøbenhavn, men nu er Spørgsmaalet, om de anførte Tal ere korrekte, og til at udfinde dette skulle vi benytte de Hjælpemidler, som frembyde sig, nemlig Kjøbenhavns Vejviser og Aarsberetningerne fra det kgl. Bibliothek. Hvad disse sidste angaar udkom de første Gang for Finansaaret 18⁶⁴/₆₅, og i dem gives Oplysning om, fra hvor mange Bogtrykkerier i og udenfor Kjøbenhavn Bibliotheket har modtaget Afleveringer, samt hvor mange der stod til Rest med den lovbefalede Indlevering, og herefter kan der opstilles en Række Tal. Da de «Resterende» imidlertid er et uklart Begreb, thi baade det Bogtrykkeri, der helt har undladt at indsende, og det, der har indsendt Noget, falder ind under det, har jeg søgt og velvilligt faaet Lejlighed til at gennemgaa de originale Indberetninger fra Bibliothekets vedkommende Embedsmand, og herefter kan jeg, idet jeg har holdt Bogtrykkerierne i Vestindien, paa Island, paa Færøerne og i Grønland udenfor, meddele følgende Tabel*):

	I Kbhvn.:	Udfr. Kbhvn.:	I Alt:
1861:	26	60	86
18 ⁶² / ₆₃ :	26	62	88
18 ⁶³ / ₆₄ :	29	66	95
18 ⁶⁴ / ₆₅ :	30	65	95
18 ⁶⁵ / ₆₆ :	32	65	97
18 ⁶⁶ / ₆₇ :	31	69	100
18 ⁶⁷ / ₆₈ :	33	76	109
18 ⁶⁸ / ₆₉ :	35	79	114
18 ⁶⁹ / ₇₀ :	33	81	114

*) De i Danmarks Statistik af V. Falbe Hansen og W. Scharling, V,

Herefter er der altsaa ingen Tilbagegang, og naar Aaret 18^{69/70} opviser to Bogtrykkerier mindre end 18^{68/69}, er dette en ren Tilfældighed, hvad Meddelelserne for de følgende Aar bekræfte, Faget vedbliver Aar for Aar at voxe, saaledes som det vil ses af følgende Tal:

	I Kbhvn.:	Udfr. Kbhvn.:	I Alt:
18 ^{70/71} :	35	81	116
18 ^{71/72} :	37	82	119
18 ^{72/73} :	35	86	121
18 ^{73/74} :	37	93	130
18 ^{74/75} :	41	102	143
18 ^{75/76} :	46	98	144
18 ^{76/77} :	49	100	149
18 ^{77/78} :	52	103	155
18 ^{78/79} :	57	103	160

Vi komme nu til Kjøbenhavns Vejviser. Ved dens Hjælp kunne vi imidlertid ikke komme tilbage til 1860. Den udkom første Gang med et Fagregister i 1863, og dette er i det første Aar, som let kan forstaas, mindre nøjagtigt; 1863 se vi derfor bort fra*), men derefter er Bogtrykkernes Antal:

1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870
33	32	30	32	34	32	32.

Spørgsmaalet om Tilbagegang eller Ikke-Tilbagegang synes herved at komme en Afgjørelse nær. Saa forskellige Vejviseren og det kgl. Bibliotheks Aarsberetninger i Anlæg og Betydning ere, stemme de deri, at Tilbagegang — forsaavidt den kan kontrolleres ved henholdsvis Bogtrykernes og Bogtrykkeriernes Antal — ikke har fundet

S. 33 meddelte Tal omfatte kun de Bogtrykkerier, der have afleveret, ogsaa de vestindiske o. s. v.

*) Det har under Rubriken Bogtrykkere 39, men dette viser Intet, thi f. Ex. Flyvepostens Bogtrykkeri figurerer 3 Gange. Først nævnes det selv og dernæst baade den, der nominelt og den, der reelt forestod det.

Sted, men forøvrigt staa vi endnu overfor stor Uoverensstemmelse. Efter Statistisk Tabelværk var der i 1870 48 Bogtrykker-Hovedpersoner med 264 Medhjælpere i Kjøbenhavn, medens der efter det kgl. Bibliotheks Aarsberetning til samme Tid var 33 Bogtrykkerier og efter Vejviseren for 1870 32 Bogtrykkere i Kjøbenhavn. Hertil kommer endnu, at en ved Aarskiftet 1871—72 opgjort Statistik i Skandinavisk Bogtrykker-Tidende (1872, S. 53 flg.) oplyser, at Kjøbenhavn den Gang havde 43 Bogtrykkerier*) med 348 Sættere, 80 Trykkere og 118 Lærlinge eller i Alt 546 Medhjælpere. Forholdet klares ikke herved, men den Udvikling, som det kgl. Bibliotheks Aarsberetninger pege paa, snarere bekræftes end afkræftes ved disse Tal, og Resultatet bliver da, at den af Statistisk Tabelværk udregnede Tilbagegang efter al Sandsynlighed slet ikke har fundet Sted.

Men er dette Resultatet, hvori ligger det da, at Folketællingslisterne ikke kunne bruges som Grundlag for finere Undersøgelser vedrørende Landets Industristatistik, thi slaa de ikke til overfor Bogtrykkerne, slaa de efter al Sandsynlighed ikke til overfor noget Fag**). Og Grunden hertil er da let nok at paapege. En virkelig Industristatistik maa gruppere sig om de tilstedeværende Virksomheder (Bedrifter) og ikke om de Personer, som virke, have virket eller affekttere at virke i et vist Fag, men efter dette Princip udfyldes Folketællingslisterne. Enhver, der paa dem kalder sig Bogtrykker, hvad enten han er det, har været det eller blot ønsker at være det, er regnet som

*) I dette Tal maa dog muligvis to fragaa. Et medregnet Bogtrykkeri paa Frederiksberg ligger strengt taget udenfor Kjøbenhavn, og «Fædrelandets Sæteri» er intet Bogtrykkeri.

***) Jfr. med Hensyn til Musikinstrumentmagere C. Nyrop: Bidrag til d. dsk. Ind.s Hist. 1873, S. 373.

Bogtrykker, og derfor kunne Listerne Intet oplyse om Bogtrykindustriens virkelige Stilling. De ere med andre Ord ubrugelige i det her omhandlede Øjemed, hvor paa-lidelige de end se ud, naar de f. Ex. meddele, at Danmark i 1870 har to Pidskefabrikanter, en mandlig og en kvindelig, med i Alt een Medhjælper. Listerne synes, men ogsaa kun synes, at være meget fint mærkende. De have Rubriker for Guldtrækkere og Guldslagere men mangle fuldstændigt Oplysninger om f. Ex. Litografer og Fotografer. — Og som det forholder sig med Hovedpersonerne, forholder det sig med Medhjælperne, Statistisk Tabelværks Tal for disse ere i industrihistorisk Henseende ubrugelige. Medens de oplyse, at 28 Bogtrykker-Hovedpersoner i Kjøbenhavn i 1850 havde 305 Medhjælpere, skulde 35 i 1855 have haft 364 og 52 i 1860 kun have haft 339! Der er noget uforholdsmæssigt heri, og Uforholdsmæssigheden fortsættes, naar 48 Bogtrykker-Hovedpersoner samme-steds i 1870 kun skulle have haft 264 Medhjælpere. Muligvis ses heri en Følge af den med Næringsloven fulgte Løshed. Men hvorledes dette end forholder sig, er det sikkert, at man herved faar et galt Begreb om Bogtrykindustriens Stilling. Statistiken i Skand. Bogtr.-Tid. (1871—72) tildeler 43 Bogtrykkerier 546 Medhjælpere og det endda uden at den i de kjøbenhavnske Bogtrykkerier saa særdeles talrige kvindelige Medhjælp er medregnet. Det synes, som ovenfor nævnt, at blive fuldstændigt klart, at en ikke ringe Del af Daglejerklassen maa komme Industrien til Gode, naar det paa rette Maade skal opgjøres, hvor stor en Del af Danmarks Befolkning der lever af Industri*).

*) Denne Betragtning har jeg gjort gjældende allerede i 1872 i Indledningen til Kataloget for den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn samme Aar; jfr. mine «Meddelelser fra Industriens Omraade», 1876, S. 54.

Vejviserens Opgivelser ere væsentlig af samme Beskaffenhed som Statistisk Tabelværks, de maa benyttes med Varsomhed, og tilbage bliver da — for Bogtrykkernes Vedkommende — kun den private Statistik i Skand. Bogtr.-Tid. og Oplysningerne i det kgl. Bibliotheks Aarsberetninger, men at der kan henvises til endog to Steder, er overordentlig meget, thi for alle andre Fag, Brændevinsbrænderne undtagne, findes der saa godt som slet ingen Oplysninger udenfor Folketællingernes Resultater i Statistisk Tabelværk og Vejviseren. Den danske Industristatistik staaar altsaa paa et kun mindre tilfredsstillende Standpunkt; den kan ikke oplyse, hvormange Virksomheder (Bedrifter) der findes i de forskjellige Fag.

Foruden de nævnte Hjælpemidler, kunde maaske En og Anden mene, at der findes i alt Fald to endnu: den i 1872 af statistisk Bureau udarbejdede Oversigt over Danmarks Fabriker og fabrikmæssig drevne Haandværk og dernæst de i Henhold til Loven af 23. Maj 1873 aarligt udkommende Beretninger om Arbejdstilsynets Virksomhed. Begge disse Hjælpemidler referere sig imidlertid, som det enes Titel udtrykkeligt siger, til Fabriker og fabrikmæssigt drevne Haandværk, og derved miste de for det Hele og Store en væsentlig Del af deres Betydning. Hvor er Grænsen mellem Fabrikdrift og Haandværksdrift? Det statistiske Bureaus Oversigt er udarbejdet efter Lister, som i Kjøbenhavn udfyldtes ved Byens 32 Rodemestere og udenfor Kjøbenhavn ved vedkommende Øvrighed, altsaa ved Personer, der som Regel hverken have Kjendskab til eller Interesse for Industrien, og i Oversigtens Indledning hedder det da ogsaa ved Om-talen af de kjøbenhavnske Lister: «Ved de meget forskellige Anskuelser, der have gjort sig gjældende hos

Rodemesterne, om hvilke Næringsbrug der skulde optages paa Indberetningerne, er der saaledes, for at anføre et Par Exempler, af Bogtrykkerier paa Listerne kun anført 3 (med 43 faste og 2 temporære Arbejdere), hvoraf endda kun 1, nemlig Kleins, hører til de større Næringsbrug af denne Art, medens hverken Berlings, Lunos, Schultz's, Thieles eller Triers Bogtrykkerier findes nævnte», og paa lignende Maade forholder det sig med de lithografiske Etablissementer, Bagerierne, Vindmøllerne, Guldsmedene etc., flere af disse Fag ere derfor fuldstændigt udeladte ikke alene for Kjøbenhavns Vedkommende men for hele Landets Vedkommende, Indberetningerne fra Kjøbenhavn og Provinserne ere nemlig gjennemgaaende hinanden sørgeligt lige, og denne Skjæbne har bl. A. ramt Landets Bogtrykkere. — Vende vi os nu til Beretningerne om Arbejdstilsynets Virksomhed, da møde vi her, hvor det er de to Arbejdsinspektører, der efter Selvsyn give Indberetningen, ikke saadanne tilfældige Mangler, de have methodisk og principmæssig gjennemgaaet samtlige Næringsbrug, og deres Indberetninger ere derfor af stor praktisk Nytte i Henseende til, hvad der ved dem skal opnaas, Beskyttelse for de i Fabriker og ved fabrikmæssigt drevne Haandværk arbejdende Børn og unge Mennesker, men overfor Trangen til en samlet Industristatistik spille de ingen Rolle. Ogsaa i dem er Grænsen mellem Fabrik og Haandværk naturligvis trukken efter et Skjøn; hvad der skjønnes at høre til Fabrikdrift, faa vi Oplysning om, men over alt Andet ruger der et fuldstændigt Mørke, og hertil kommer endnu, at Skjønnets i Aarenes Løb ikke vedbliver at være det samme, Grænsen er til forskjellige Tider trukken forskjelligt, hvilket bl. A. kan ses af Antallet af de efter de

forskjellige Beretninger under Tilsynet inddragne Bog- og Stentrykkerier, de vare:

1874	1875	1876	1877	1878	1879
126	131	97	101	102	107

og herom hedder det i Beretningen for 1876: «Denne forholdsvis betydelige Nedgang har sin Grund deri, at man i Løbet af Aaret 1876 har udsondret en stor Del af de mindre, aldeles utvivlsomt ikke fabrikmæssigt drevne Bogtrykkerier fra Tilsynets Kontrol. Da Fabrikloven nemlig for c. 3¹/₂ Aar siden blev sat i Kraft ved en almindelig Inddragelse af de forskjellige Arter af Bedrifter, som maatte antages at være fabrikmæssigt drevne, fandtes der i Provinserne et meget stort Antal Bogtrykkerier med Haandpresser, som iøvrigt i Størrelse og Produktionsevne langt overgik flere af dem, som dreves med Hurtigpresse. Som bemærket i Aarsberetningen for 1874 var det da ikke muligt uden efter et rent individuelt Skjøn i ethvert enkelt Tilfælde at foretage nogen Sondring mellem de forskjellige Bogtrykkerier efter deres mere eller mindre fabrikmæssige Karakter. Da imidlertid hele denne Art af Bedrifter i Løbet af de sidste Aar havde taget et saa betydeligt Opsving, at der efterhaanden var anskaffet en Hurtigpresse i ethvert Bogtrykkeri af nogen Betydning, kunde der ikke være nogen Tvivl om, at man nu burde foretage en Sondring, saaledes at alle de med Haandpresser drevne Bogtrykkerier, af hvilke nu intet, hvad enten man ser hen til Bedriftens Omfang eller til Arbejdsvirksomhedens Natur, kunde siges at være fabrikmæssigt drevet, fremtidig fritoges for Arbejdstilsynets Kontrol». Afgjørelsen er der i og for sig Intet at sige til, men en samlet Udsigt over den danske Bogtrykindustri kan ikke uddrages af Arbejdstilsynets Beretninger, de give efter deres Natur

kun en ensidig Meddelelse om en Del af Landets Bogtrykkerier*).

Hjælpe midlerne til at opgjøre en Statistik over de forskjellige Industrifags Virksomheder (Bedrifter) svinde sørgeligt ind, Alt maa ses i negativ Belysning, og vi vedblive at staa overfor en f. T. uløselig Opgave. Vi skulle derfor, for dog at give i alt Fald een positiv Antydning til Slutning hidsætte nogle Tal, der vise den store Udvikling, som har fundet Sted i den Industrigren, vi her væsentlig have dvælet ved, Bogtrykkeriet; den nedenfor staaende Tabel oplyser Antallet af de til de nævnte Tider her i Danmark værende Bogtrykkerier samt af de i dem arbejdende Svende (Sættere og Trykkere), Bilandenes og Koloniernes Bogtrykkerier ere ikke medregnede:

	I Kbhvn.:	Udfr. Kbhvn.:	I Alt:
1771:	12 med (?)	4 med (?)	16 med (?)
1806:	21 — 159	12 — (?)	33 — (?)
1871:	43 — 428	84 — 244	127 — 672
1879:	57 — (?)	103 — (?)	160 — (?)

Hvad angaar de Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede vedrørende Tal ere de uddragne af af en Artikel i Skand. Bogtr.-Tid. (1874, S. 49—54)**), hvori jeg har bearbejdet alle mig bekjendte Kilder til Oplysning om de daværende Bogtrykkeriers Tilstand; de andre Tal ere tagne fra den ovenfor oftere nævnte private Statistik og det kgl. Bibliotheks Aarsberetninger.

*) Se en Artikel •Bogtrykkerierne og Arbejdstilsynet• i Skand. Bogtr.-Tid. 1875, S. 97 flg.

***) Jfr. mine •Bidrag til den danske Boghandels Historie•, I, 1870, S. 297—298. — I Skand. Bogtr.-Tid., 1875, S. 35 flg. har jeg givet en Fortegnelse over de Aar for Aar fra Trykkefriheds-Forordningen af 1799 til Næringslovens Ikrafttræden (1862) udstødte Bogtrykkerprivilegier. Et i Texten oversprunget Privilegium er opført sst. under •Rettelser•.

Efter saaledes at have undersøgt, hvad der kan oplyses med Hensyn til Antallet af de forskjellige Fags Virksomheder (Bedrifter) og Antallet af de i dem arbejdende Personer, skulle vi gaa over til et andet nok saa vigtigt Punkt, nemlig Spørgsmaalet om det Materiel, hvorved og hvormed der arbejdes. Skal man have Kundskab om et Fags Standpunkt, maa man vide, om det benytter mekanisk Bevægkraft (Damp, Vand, Gas eller lign.), om det bruger Arbejdsmaskiner og da hvilke, om det har fulgt med i Tidens nyeste Opfindelser med Hensyn til f. Ex. Indretningen af Brændovne o. s. v. i rig Uendelighed, men herom tier vor Statistik omtrent fuldstændigt.

En Ting, der uden stort Besvær maatte kunne oplyses, er Antallet af de her i Brug værende Dampmaskiner thi der har jo alt i en Række Aar existeret Love om Tilsyn med Dampkedler (12. April 1851, 24. Marts 1875), men en saadan Statistik, der, naar den skulde være oplysende, maatte give mere end Dampmaskinernes Antal, Konstruktion og Hestekraft, findes ikke. Det Eneste, der findes, er en i Handels- og Industri-Tidenden for 1839 (S. 70 flg.) optagen Fortegnelse over de da i Brug værende Dampmaskiner, en Fortegnelse, der i Industriforeningens Tidende for samme Aar blev noget supleret (anf. Tidende 1838—39, S. 82, 100)*. Ja indtil jeg i 1876 (Meddelelser fra Industriens Omraade, S. 181 flg.) efter Arkivdokumenter oplyste, naar og hvorledes den første Dampmaskine kom i Brug her i Landet, var dette væsentlig ubekjendt. Den byggedes af en Englænder her i Landet til Brug ved Ankersmedning paa Holmen og kom i Gang i Slutningen

*) Jfr. C. Nyrop: Strandmøllen, 1878, S. 272—275, 290—291; C. Nyrop: O. J. og P. J. Winstrup, 1880, S. 12, 14.

af 1790. — Naar jeg ovenfor har sagt, at en brugelig Statistik over Landets Dampmaskiner maa give Oplysning om Andet og Mere end deres Antal, Konstruktion og Hestekraft, sigter jeg til, at den ogsaa maa oplyse, naar og hvor (her i Landet eller Udlandet) de ere byggede samt hvilke Ulykkestilfælde de have foranlediget. — Om de her i Landet virkende Gasmaskiner, maa Oplysning kunne faas hos de forskjellige Gasværker. Den første Gasmaskine kom i Brug her i Landet 1870 (s. Skand. Bogtr.-Tid. 1871, S. 98 flg.).

Vende vi os nu til Arbejdsmaskinerne, da oplyser den oftere nævnte private Bogtrykkeristatistik, hvormange Hurtigpresser og Haandpresser der den Gang fandtes i Danmark, nemlig

i Kjøbenhavns	43	Bogtrykkerier:	78	Hurtigpr.	70	Haandpr.
i det øvrige Lands. . .	84	—	: 30	—	110	—
i Alt . . .	127	Bogtrykkerier	108	Hurtigpr.	180	Haandpr.

og i Arbejdstilsynets Aarsberetning for 1874 findes en Oplysning om det Samme; den omhandler

32	Bogtrykkerier med	1	Haandpresse
14	—	• flere	—
44	—	• 1	Hurtigpresse
23	—	• flere	—

i Alt 113 Bogtrykkerier med 124 Hurtigpr. og 102 Haandpr.

Skjønt disse Oplysninger nu ikke stemme overens, navnlig ikke med Hensyn til Bogtrykkeriernes Antal, hvorom henvises til Bemærkningerne ovenfor, ere de dog langt fra uden Betydning, de vise nemlig, hvor stærkt Brugen af Hurtigpresser har tiltaget i et Tidsrum af kun 3 Aar. Sættes Bogtrykkeriernes samlede Antal i 1874 (s. ovenfor) til 130, og regnes de herefter under Arbejdstilsynet ikke optagne 17 Bogtrykkerier som Bogtrykkerier

hvert med kun en Haåndpresse — alle større ere selvfølgelig indtagne under Tilsynet — ses det, at Haandpresserne fra 180 ere dalede til 119, medens Hurtigpressernes Antal fra 108 er voxet til 124. Det er en overmaade stor og hurtig Tilvæxt. Den første Hurtigpresse kom hertil i 1825, og den var i 10 Aar Landets eneste, 1841 efter 16 Aars Forløb var her endnu kun 8*); i Forhold hertil er en Tilvæxt paa 16 Hurtigpresser i 3 Aar noget betydeligt.

Udenfor hvad der her er nævnt, findes der med Hensyn til en Statistik over vor Industris Arbejdsmaskiner eller Arbejdsredskaber saa godt som Intet. Den af L. V. Scheel (Brændevinsbrændingen i Danmark, 1877, S. 216 flg.) givne Liste over Landets samtlige Brænderier den 1. Februar 1877 med deres Redskaber og Hjælperedskaber (Mæskekar, Kjedler, Gjærkar o. s. v.) er omtrent det Eneste, der kan henvises til, skjønt der ganske sikkert f. Ex. i de Motiver, hvormed vedkommende Ministerium har ledsaget forskellige Lovforslag, kan findes Et og Andet til Oplysning om enkelte Industriegrene. Mærkes kan saaledes Forslag til Lov om Beskatning af Brændevinsbrænding (Rigsdagens ordtl. Saml. 18⁷¹/72), Forslag til Lov om Beskatning af indenlandsk Roesukker (ordentl. Saml. 18⁷²/73 og 18⁷⁵/76), Forslag til Lov om Beskatning af indenlandsk Tobak (ordentl. Saml. 18⁷²/73), Forslag til Lov om Forbud mod visse Tændstikker (ordentl. Saml. 18⁷³/74) o. s. v. Selvfølgelig kan der ogsaa i vore tekniske Tidsskrifter findes lignede spredte Oplysninger.

Vi have nu behandlet to Punkter, de vedkommende

*) Se herom C. Nyrop: Meddelelser fra Industriens Omraade, 1876, S. 188 flg. og Skand. Bogtr.-Tid., 1875, S. 23 flg.

Virksomheders numeriske Styrke samt deres Maskiner og Redskaber, vi komme nu til et tredje Punkt deres Produktion og herunder deres Indførsel af Raamaterialer og Udførsel af færdige Varer. I saa Henseende have vi som Materiale kun Statistisk Tabelværks Lister over Danmarks Vare-Indførsel og Udførsel*), og disse Lister ere langt fra tilstrækkelige. Selvfølgelig give de et godt Billede af Mangt og Meget, men i den Retning, i hvilken vi ville raadspørge dem, slaa de ikke til. Det er af Interesse at se, at Overskudsindførslen af Stenkul, der i 1850 var 978,330 Tdr., i 1860 2,284,849, og i 18^{69/70} 2,437,435 i 1878 er voxet til 3,824,774 Td. (en Kommercelæst er her regnet til 18 Tdr.), ligesom at Overskudsudførslen af Gjør og Handsker**) er i stærk Tiltagen:

	Gjør:	Handsker:
1850:	overudførtes 2,253 Pd.;	overindførtes 1,150 Pd.
1860:	— 8,483 —;	— 1,862 —
18 ^{69/70} :	— 507,054 —;	overudførtes 11,017 —
1878:	— 1,580,443 —;	— 20,495 —

Man faar herved et bestemt Indtryk af industriel Udvikling, og et lignende Indtryk faar man med Hensyn til Artiklerne formalet Korn og Øl, men spørger man t. Ex. om, hvorledes Danmarks Kunstindustri betaler sig, om den har skabt sig Marked i Udlandet, Spørgmaal, som det er af Vigtighed at faa besvaret, da række Ud- og Indførselstabellerne ikke til; de illustrere kun de forskjellige Positioner i Toldtarifen, og det er ikke tilstrækkeligt her.

*) Vejledende Oplysninger maatte kunne faas ved Danmarks Deltagelse i Verdensudstillinger. I Paris 1878 solgtes af danske kunstindustrielle Gjenstande for over 250,000 Fres. (C. Nyrop: Danm.s Deltag. i Verdensudst. i Paris 1878, S. 68—69).

**) V. Falbe Hansen: Nogle nye Exportartikler (Nationaløk. Tidsskr. I, 1873, S. 63—67).

Den danske Kunstindustri omfatter væsentlig Snedkerarbejde, keramiske Arbejder, Broderier samt Guld- og Sølvarbejder, og undersøge vi med disse Fag for Øje de sidst udkomne Tabeller (for 1878), er Alt, hvad der kan oplyses følgende:

	Indførsel:	Udførsel:
Sovlstikker, samt Snedkerarbejde af fine udenlandske Træsorter etc.	85,933 Pd.	1,066,000 Pd.
Simplere Snedkerarbejde, mindre grovt Bødkerarbejde, Mahogni- og andre Finerer, Blokkedrejerarbejde etc.	386,213 —	1,109,857 —
Forgylt og forsølvet Stentøj eller Fajence	4,643 —	782 —
Andre forgylt og forsøvede finere Jord- og Lerarbejder	7 —	—
Ikke forgylt og forsølvet Stentøj eller Fajence	673,461 —	178,706 —
Ikke forgylt og forsøvede finere Jord- og Lerarbejder	3,057 —	7,597 —
Forgylt og forsølvet Porcelæn og Biskuit	57,037 —	2,749 —
Andet Porcelæn og Biskuit.	64,981 —	76,147 —
Guld, Sølv, Platina og Aluminium i Arbejde	2,474 —	607 —

Det er ikke let herefter at danne sig et Begreb. Ikke at tale om, at Broderierne helt forsvinde, thi der er ingen Post paa Tabellerne, der i saa Henseende kan fremdrages, ser det misligt ud, at Sovlstikker, hvoraf Danmark exporterer en Del, findes Side om Side med finere Snedkerarbejde. Hvor meget skyldes disse og hvormeget hine i Ud- og Indførslen? Vende vi os dernæst til den keramiske Industri, ses det, at det væsentlig er Posterne «Ikke forgylt og forsøvede fine Jord- og Lerarbejder» og «Ikke forgylt og forsølvet Porcelæn og Biskuit», som spille en Rolle, men nogen stor Rolle er det ikke, og dog have vi her i Landet i alt Fald én betydelig Forretning, den Ipsenske Terrakottaforretning, som i alt Fald i alt Væsentligt er baseret paa Udlandet; den mindste

Del af dens Fabrikata bliver her i Landet*). Den største Del sendes direkte til Udlandet, men ved Siden deraf kjøbes en ikke ringe Del af Fremmede her, som selv udføre det Indkjøbte. Listerne give formentlig et kun ufuldstændigt Billede af den danske Kunstindustris Udførsel, og paa samme Maade forholder det sig sikkert med Hensyn til maaske endogsaa mange andre Klasser af Gjenstande. Exempelvis skal her peges paa, at det ikke er muligt af Listerne blot tilnærmelsesvis at faa oplyst, at der her fra Landet udføres ikke faa Bogtrykmaskiner. Firmaet J. G. A. Eickhoff har af Hurtigpresser (jfr. Skand. Bogtr.-Tid. 1875, S. 106) siden 1847 leveret henholdsvis

	1870	1874	1880
i Kjøbenhavn	31	52	92
til Provinserne	15	26	52
- Norge og Sverige	53	99	180
- Rusland og Finland	19	26	28
	118	203	352

Nr. 50 blev naaet i 1861, Nr. 100 i 1869, Nr. 200 i 1874 og Nr. 300 i 1878. — Selvfølgelig er dette en Specialitet, men ikke nogen ganske ringe Specialitet, der

*) Hvor bekjendt dette Etablissement er i Udlandet, kan bl. A. ses deraf, at Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid (Société Néerlandaise pour le progrès de l'Industrie) i Haarlem i Begyndelsen af 1880 henvendte sig til det for at faa gjort en Samling ægyptiske Kar efter opgivne Forbilleder. Etablissementet løste den det stillede vanskelige Opgave til Selskabets største Tilfredshed. — At der kan opnaas et Marked for danske Kunst- og Kunstindustri-Arbejder i Udlandet, fremgaar af den i en Række Aar i London bestaaende Forretning (A. Borgen & Kp.), fra hvilken der i 1874 udgik to illustrerede Værker (Dr. Le Roy de Sainte-Croix: Notice historique et descriptive sur les galeries royales d'art danois, 60 S. 8°; Ch. Boutell: The arts and the artistic manufactures of Denmark, 156 S., 4°) til Oplysning om Forretningen. — Tidligere mislykkede Forsøg paa Udførsel f. Ex. til Australien i 1853 skal her ikke dvæles ved (C. Nyrop: Meddel. f. Ind.s Omr., 1876, S. 311; Blad f. Arbejderforen. af 1860, 1868, Nr. 28).

i Ud- og Indførselstabellerne formentlig skal søges under Positionen Nr. 173: Grove støbte og smedede Jernvarer etc. Det er heller ikke meget oplysende, at f. Ex. Positionen »Skind og Huder i Arbejde» kun er delt i »Handsker» og »andet Arbejde»; under denne sidste falder baade Sadelmagerarbejde, Skomagerarbejde og Bundtmagerarbejde.

Med Hensyn til Bogtrykkeriernes Produktion findes en Oplysning i Fortegnelsen over, hvad de Aar for Aar aflevere til det kgl. Bibliothek*), og i Statistisk Tabelværk Meddelelser om Brænderiernes Produktion. Disse Oplysninger omfatte saavidt muligt den absolute Produktion og ikke blot Udførslen, hvad der er noget aldeles Enestaaende.

De ovenfor omhandlede Punkter ere sikkert de væsentligste i en Industristatistik, men denne er dog langt fra udtømt ved dem. En god Industristatistik maa t. Ex. paa særlig Maade omhandle de industridrivende Aktieselskaber, deres Stiftelse, deres Udbytte og Ophør, og ved Siden af dem endnu de saakaldte Produktionsforeninger. Det er væsentlig i 1840, at Interessen for industridrivende Aktieselskaber vaagner her i Landet, fra 1840 til 1846 dannes her 11, men kun 2 af disse overlevede Krigsaarene efter 1848; i 1872 begynder en anden Periode, og saa vidt mine Oplysninger strække, er der derefter her i Landet af industridrivende Aktieselskaber stiftet:

1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879
17	31	22	16	8	6	2	3.

Af Produktionsforeninger stiftedes der i Aarene fra 1872 til 1875 ikke mindre end 8. Senere ere disse vistnok alleligesom en stor Del af Aktieselskaberne forsvundne**).

*) Se Bibliothekets Aarsberetninger og Danm.s Statistik af V. Falbe Hansen og W. Scharling, V, S. 33.

**) Se herom W. Scharling i Nationaløk. Tidsskr., I, 1873, S. 238—241; VIII, 1877, S. 52—67; XI, 1878, S. 86—94; XVI, 1880, S.

Som Punkter, der ogsaa bør oplyses i en Industri-statistik, skal her endnu nævnes Landets Industri- og Haandværkerforeninger samt Fagforeninger, stedfundne Industriudstillinger, udtagne Patenter, tekniske Undervisningsanstalter, aflagte Svendepøver, viserede rejsende Haandværkssvende, stedfundne Arbejdsnedlæggelser, særlige Haandværkersygdomme og stedfundne Ulykkestilfælde, ikke at tale om Lønningsforholdene samt den i Fængsler og offentlige Arbejdsanstalter drevne Industri.

Om det næstsidste Punkt foreligge de af Indenrigsministeriet i 1874 udgivne «Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar i Kongeriget Danmark i Aaret 1872», om hvilke jeg kun kan sige, at jeg, da de udkom, forbavedes over, at de udkom*). De Lister, paa hvilke Oplysningerne for Københavns Vedkommende ere udarbejdede, gik alle gennem mine Hænder, da det af Kommunalbestyrelsen nedsatte Udvalg havde overdraget mig Arbejdet ved Listernes Fordeling og Indsamling, og af den Skrivelse, hvormed Udvalget under 18. April 1873 indsendte de udfyldte Lister til Kommunalbestyrelsen, ses det, at medens det til Byens Næringsdrivende havde udsendt i Alt 3364 Skemaer, kunde det kun indsende 1165 i udfyldt Stand, og hertil kommer endnu, at den «udfyldte Stand», hvormed Udvalget trods al anvendt Umage som oftest maatte lade sig nøje, var alt Andet end god. Det

140 flg.; A. Jensen og H. Collins Aktie- og Obligationskalender, 1877, samt mine «Meddel. fra Industriens Omraade», 1876, S. 201 flg., 278 og mine fra 1875 fortsatte aarlige Revuer i Industriforeningens Maanedskrift over Danmarks Industri.

*) Jfr. W. Scharling i Nationaløk. Tidsskr., IV, S. 218 flg., hvor to i Odense udgivne Skrifter om de derværende Fabriks- og Haandværksarbejders Fortjeneste omtales. Se nu ogsaa Th. Sørensen: Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadarbejders Vilkaar, 1880.

paa et saadant Grundlag udarbejdede Værk kan ikke være fuldkomment, men hvilke Indvendinger der end kan gjøres imod det, maa det paaskjønnes; det er det eneste officielle Forsøg paa at give en Statistik over de ovenfor nævnte Forhold, med Hensyn til hvilke der forevrigt paa forskjellige Steder findes nogen, men ogsaa kun nogen Oplysning. De trænge alle til nærmere Bearbejdelse, og det gjælder saaledes endogsaa om de udtagne Patenter*), idet kun den samlede Sum af de hvert Aar udtagne Patenter er meddelt; men ikke t. Ex. hvor mange der falde paa Udlandet og hvor mange paa Indlandet. Der udtoges af Patenter her i Landet:

1835	1840	1850	1860	1865	1870	1875	1879
10	10	38	36	39	77	151	207.

Om de her i Landet afholdte Industriudstillinger ligesom om Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingerne kan der, hvad der ikke er uden Interesse, oplyses, at Danmark (eller rettere Kjøbenhavn) har haft en Industriudstilling saa tidligt som i 1810. Fra 1810 til 1819 foranstaltedes Udstillingerne af Selskabet for indenlandsk Kunstflid; 1834 og 1836 var det Landhusholdningsselskabet, Kunstakademiet og Selskabet til Naturlærens Udbredelse, der virkede, senere har det været Industriforeningen i Kjøbenhavn. Antallet af Deltagere ved de forskjellige (i Kjøbenhavn) afholdte Industriudstillinger er**)

1810	1811	1812	1813	1814	1815	1816	1817	1819
66	88	115	90	92	71	118	86	73
	1834	1836	1840	1844	1852	1872		
	198	274	252	256	752	3673.		

*) Forslag til Lov om Patenter paa industrielle Opfindelser, forelagt i Samlingen 1874—75; C. Nyrop: Vor industrielle Eneret (Industriforens Maanedsskr., 1869, S. 353—378); de fra Fr. Wolffs internationale Bureau udgivne Patent-Fortegnelser for 1864—74 og 1875—79.

**) C. Nyrop: Bidrag til den dske Ind.s Hist., 1873, S. 144, 190—93;

Med Hensyn til Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingerne skal det her meddeles, hvor mange danske Udstillere der deltog i dem, samt hvor stort Statens Tilskud til dem var*):

	1851 (London)	1855 (Paris)	1862 (London)	1867 (Paris)	1873 (Wien)	1878 (Paris)
Udstillernes Antal:	47	126	267	235	435	437
Statens Tilsk., Kr.:	7,256,	14,000,	48,817,	31,867,	36,308,	135,000.

Overalt voxer Tallene; Bevægelsen og Livet mellem de Industridrivende bliver intensivere, og det er derfor naturligt, at ogsaa Antallet af Landets Industri- og Haandværkerforeninger er i Væxt. Om de omtrent 80 saadanne Foreninger, der eksistere her i Landet, kan det oplyses, at der

1838—47	er stiftet	5
1848—57	—	14
1858—67	—	22
1868—77	—	37

Den forholdsvis fyldige Statistik, der eksisterer med Hensyn til disse Foreninger**), skyldes Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, og denne Forening er for Tiden beskæftiget med at udarbejde en Statistik over de over hele Landet i de sidste Aar aflagte Svendepøver samt over de i de forskjellige

Den nordiske Ind.- og Kunstudst. i Kbhvn. 1872; se om provinssielle Udstillinger i Danmark C. Nyrop: Meddel. fra Ind.s Omraade, 1876, S. 98 fig. og mine aarlige Revuer i Industrif.s Maanedsskr.

*) C. Nyrop; Danmarks Deltagelse i Verdensudst. i Paris 1878, S. 14—36, 73. — Naar de her givne Tal paa Udstillernes Antal og Statunderstøttelsens Størrelse ikke stemme med de i Nationaløktidsskr. VII, S. 216 af mig opgivne Tal, maa det bemærkes, at disse sidste for Udstillernes Vedkommende kun omfatte Udstillerne i Industriafdelingen for det egentlige Kongerige; med Hensyn til Statstilskudene ere de simpelthen ikke korrekte.

**) Danm.s Ind.- og Haandværkerf., 1879; jfr. Arbejderen 1871, S. 44 C. Nyrop: Meddel. f. Ind.s Omraade, 1876, S. 88—93.

Kjøbstæder viserede rejsende Haandværkssvende. Denne Statistik vil forhaabentlig om kort Tid komme til at foreligge i Repræsentationens Meddelelser, og her skal kun som Exempel paa, hvor vanskeligt det kan være at skaffe en Ting statistisk oplyst, knyttes nogle Bemærkninger til en af Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn til Fællesrepræsentationen udarbejdet Fortegnelse, over de i Kjøbenhavn aflagte følgende Svendepøver; Antallet var i

1852: 652	1862: 263	1872: 405
1853: 652	1863: 333	1873: 421
1854: 657	1864: 288	1874: 443
1855: 683	1865: 356	1875: 518
1856: 667	1866: 379	1876: 495
1857: 669	1867: 353	1877: 419
1858: 623	1868: 341	1878: 457
1859: 566	1869: 372	1879: 532
1860: 490	1870: 451	
1861: 511	1871: 412	

Og denne Liste er ikke uden Interesse. Næringsloven af 1857 lader strax Antallet synke, og nu vedbliver det at synke, til det i 1862, det Aar Loven træder i Kraft, er sunket til 263 imod 669 i 1857. Dette Resultat vakte imidlertid forskellige Bestræbelser for paany at bringe Svendepøver i Ære, og nu voxer Antallet igjen Aar for Aar, men kun smaat, og i 1879, atten Aar efter Lovens Ikrafttræden, er man kun naaet lidt over det Minimum af Svendepøver, der blev aflagt i 1861, det sidste Aar, da Lavsvæsenet endnu bestod. Haandværkerforeningens Statistik er trykt i Fællesrepræsentationens Beretning Nr. 3 og 6. Et Spørgsmaal er det imidlertid, hvor paalidelig denne Statistik er, og her, jeg havde nær sagt som ved alle statistiske Arbejder, viser det sig, at det er meget vanskeligt at skærme Tallene mod Kritiken. Efter Næringslovens § 27 aflægges der Svendepøver for en særlig

Kommission, men ved Siden heraf er Magistraten tilstede ved Antagelsen af Svendepøver aflagte i flere af de gamle Lav, og der eksisterer saaledes jævnsides to officielt anerkjendte Rækker af Svendepøver (efter de nye Regler og efter de gamle Regler), og over dem begge fører Magistraten Protokol. Efterse vi de saaledes førte Protokoller, faa vi følgende Tal:

	Efter de nye Regler:	Efter de gl. Regler:	i Alt:
1862 :	21	274	295
1863 :	91	175	266
1864 :	56	138	194
1865 :	102	161	263
1866 :	118	166	284
1867 :	101	154	255
1868 :	121	137	258
1869 :	147	120	267
1870 :	154	159	313
1871 :	164	140	304
1872 :	145	129	274
1873 :	170	107	277
1874 :	174	102	276
1875 :	226	133	359
1876 :	209	125	334
1877 :	160	105	265
1878 :	160	121	281
1879 :	186	135	321

men disse Tal stemme aldeles ikke med Haandværkerforeningens, der ere meget højere. Dette kan nu nok forklares derved, at der finder mange efter bestemte Regler aflagte Svendepøver Sted, som aldrig komme til Magistratens Kundskab, og disse har Haandværkerforeningen, som efter hele sit Anlæg har Adgang til at kjende dem, medtaget; men Sagen er dog langt fra klaret herved, thi Magistratens Lister have en Række Haandværk, som ikke findes i Haandværkerforeningens For-

tegnelse*), der altsaa ikke udendvidere har Tallene for de for Magistraten aflagte Svendepøver i sine Tal**). Sagen trænger til yderligere Oplysning; her som overalt savne vi en officiel Statistik.

Efter disse Bemærkninger, der selvfølgelig kun give Antydninger men langtfra ere udtømmende med Hensyn til Spørgsmaalet om hvad en Industristatistik skal indeholde, staar der endnu et Spørgsmaal tilbage, som ikke kan forbigaaes, nemlig om hvorledes det saaledes paa-pegede Indhold bedst kan skaffes tilveje. Min personlige Erfaring ikke alene fra de ovenfor nævnte Lister til Oplysning om Kjøbenhavns Arbejderforhold, men fra en Række Udstillinger, ved hvilke jeg har søgt at skaffe Oplysninger om Udstillernes Virksomheder, har vist mig, at det ikke er tilstrækkeligt at udsende Blanketter til velvillig Udfyldning, og Andre have gjort samme Erfaring. For at faa Oplysninger til Brug ved Udarbejdelsen af sin Afhandling i det Lettetedtske Tidsskrift (for 1880): Fabrikindustrien i Sverig, Norge og Danmark udsendte Docent Aug. Thomsen c. 600 Blanketter, men fik næppe en Sjettedel tilbage og deraf ikke faa med kun tarvelige Oplysninger. Endnu skal jeg her fremhæve den afdøde Chef for statistisk Bureau Davids allerede ovenfor berørte Udtalelser angaaende de til Oplysning om Danmarks Fabrikvirksomhed i 1872 udsendte Lister. De bleve udfyldte ved Øvrighedens Hjælp,

*) nemlig Damaskvævere, Forgyldere, Frisører, Glarmestere, Gørtlere, Handskemagere, Kandestøbere, Kurvemagere, Linnedvævere, Sejlmagere, Stenhuggere, Tapetserere og Tobakspindere. Omvendt findes følgende Fag paa Haandværkerforeningens Liste, som mangle paa Magistratens: Bagere, Barberere, Bundtmagere, Garvere, Naalemagere, Possementmagere og Urmagere.

***) Det Samme synes ogsaa at være Tilfældet med Tallene for Aarene før 1862 jfr. en Artikel af mig om Svendepøver og Lærlinge-forhold i Berl. Tid. for 27. August 1874.

men Udbyttet var kun maadeligt, og Resultatet bliver da, at vil man have paalidelige Oplysninger, maa det for det Første ikke være en frivillig Sag at give dem, men dernæst maa de indsamles ikke gennem Øvrigheden, som ikke altid ser med milde Øjne paa det den derved paa-lagte Extraarbejde, og hvis kontrollerende Indflydelse kun kan være saare ringe. I den i Departements-Tidende for 1867 (S. 558 flg.) meddelte Betænkning fra en Kommission, der var nedsat for at fremme Foreninger til ind-byrdes Understøttelse, vil man kunne finde det ganske fyldigt omtalt, hvor uheldigt det kan gaa med Lister og Med-delelser, der omdeles gennem Øvrigheden. Arbejdet maa utvivlsomt ske ved en særlig sagkyndig Myndighed, og i saa Henseende frembyder sig da strax Arbejdsinspektionen. Den strækker sig efter Loven af 1873 kun til den fabrik-mæssigt drevne Virksomhed, som beskjæftiger Børn eller unge Mennesker, men maatte i saa Fald selvfølgelig ud-vides, hvad meget taler for, aldeles bortset fra Hensynet til en Industristatistik. Der er noget Abnormt ved, at de Børn og unge Mennesker, som arbejde i fabrikmæssigt drevne Virksomheder, ere under Tilsyn, medens de andre, der ofte arbejde under ugunstigere Forhold, kunne over-anstreges paa enhver Maade. Udvidedes Institutionen og fik den som Del af sin Virksomhed at frembringe i alt Fald Materialet til en Industristatistik, vilde den aldeles utvivlsomt kunne oplyse Bedrifternes og Arbejdspersonalets Antal og gjensidige Forhold ligesom hvilke Kraft- og Arbejdsmaskiner Virksomhederne beskjæftige, og hermed var meget vundet. Spørgsmaalet om Produktions- samt Ind- og Udførselsforholdene vilde for Arbejdsinspektørerne som for alle blive det vanskeligste Punkt, og det er sikkert særligt med Hensyn til det, at David i 1872 saa stærkt

betoner, at det er umuligt at tilvejebringe en fuldstændig Industristatistik, og at intet Land har en saadan. Men selv om saa er, er jeg overbevist om, at et Forsøg gennem Arbejdsinspektionen eller en lignende Inspektion i vort lille Land vilde føre i alt Fald til et nogenlunde Resultat. Som Forholdene nu ere, have vi slet ingen Industristatistik, hvad klart viste sig, da Kjøbenhavns Magistrat i 1878 ønskede at faa oplyst, om der var eller ikke var Arbejdsløshed i Kjøbenhavn. Ingen vidste Besked om Noget, og man skjønnede og skjønnede stik imod hinanden*). En Forandring heri kunde være ønskelig, og ved ovenstaaende Bemærkninger, som dog langt fra udtømme Emnet, har jeg søgt at gjøre opmærksom herpaa. Jeg tror langt fra blindt paa de ved en Statistik fremskaffede Tal, jeg har selv beskæftiget mig for meget med saadanne til ikke at have gjort forskjellige kritiske Iagttagelser, men jeg tror desuagtet, at en samvittighedsfuldt udarbejdet statistisk Udsigt over Danmarks Industri og industrielle Forhold kunde gjøre nogen Nytte og bringe Oplysning om Adskilligt.

*) Industriforeningens Maanedsskrift, 1879, S. 13—14.